

Elin Súsanna Jacobsen, søgufrøðingur:

Mynd: Kalmar

Orð: Dagny

Vit hava ongantíð havt fullkomið rúsdrekkabann

-Tað, at fólk hava havt møguleikan at innflyta brennivín, hevur helst gjørt, at gamla rúsdrekkalógin hevur verið til at liva við, sigur Elin Súsanna Jacobsen, sum hevur gjørt kanninginina rúsdrekka - siðir og ósiðir í Føroyum

Tá ið Rúsdrekka- og Narkotikaráðið herfyri almannakunngjórði rúsdrekkakanning sum varð gjørd í samstarvi við hini norðurlondini, kom samstundis fram, at ein siðsøgulig kanning um rúsdrekka er gjørd í Føroyum.

Elin Súsanna Jacobsen, søgufrøðingur, hevur gjørt hesa kanning á Sögu- og samfelagsdeildini hjá Fróðskaparsetrinum, eftir uppskoti frá Rúsdrekka- og narkotikaráðnum. Hon fór undir verkætlanina í oktober 1992 og varð liðug í januar í ár. Frágreiðingin hevur heitið »Rúsdrekka - siðir og ósiðir«.

Setningurin var at lýsa drykkjusiðir og aðrar spurningar í sambandi við rúsdrekka fyrst og fremst í hesari øldini, frá tí at rúsdrekkasøla varð bannað í Føroyum eftir fólktaftvøðu í 1907. Frammanundan var sølan so gott sum fri.

– Árið 1907 hevur staðið sum ein varði í føroyskari rúsdrekkasögu, tí tá atkvøddu umleið 3.500 í øllum landinum ímóti rúsdrekkasölu, og bara 170 sögdu ja, sigur Elin Súsanna Jacobsen.

– Eitt annað er so, at nógv fóru ikki á val, tí valrætt høvdu uml. 7.400. Men sjálvt um rúsdrekkalógin ofta hevur verið endurskoðað og broytt síðan tá, so hevur verið hildið fast um forboð móti at selja rúsdrekka í Føroyum líka fram til 1992.

At halda mannin frá brennivínum

Elin Súsanna Jacobsen sigur, at hon hevur kannað rúsdrekkaviðurskipti í Føroyum serliga frá seinni helvt av 19. øld og fram til 1992. Kanningin er gjørd í trimum høvuðspørtum. Ein partur fevnir um lóggávu og hvørjar fyrimyndir hava verið nýttar í lóggávuarbeidinum gjøgnum tíðirnar.

– Sjálvt um Føroyar vóru dansk amt fram til 1948, og føroyskar lógar skuldu staðfestast av donskum myndugleikum, so hava føroyingar leitað meira eftir fyrimyndum í øðrum Norðurlondum, t.d. Noregi og Íslandi, enn at fylgja donskum rúsdrekkalógum, sum altíð hava verið nógv fríari enn í hinum Norðurlondum.

Ein partur av kanningin er at fylgja søguni hjá fráhaldsrørsluni.

– Eg havi hugt eftir, hvørjar hugsjónir tey ymsku fráhaldsfeløgini umboðaðu, og hvørjar arbeiðshættir hava verið brúktir til tess at broyta hugburð til rúsdreka. Heilt einfalt kann tað sigast sum, at í fyrstani virkaði fráhaldsrørslan fyrri »at halda manninum frá brennivínum« – við upp lýsing, t. d. gjøgnum blaðið Dúgvuna, sum kom út frá 1894, og við at savna fólk í rúsríum umhvørvi, men seinni at »halda

brennivínið frá manninum«, t.v.s. at virka meira politiskt fyrri at banna rúsdrekka.

– Fráhaldsrørslan hevur ofta havt umboð í lógarnevndum, sum lógtingið hevur sett at endurskoða rúsdrekkalógina heilt fram til okkara tíð, sigur Elin Súsanna Jacobsen.

Seinasti partur er siðsøguliga kanningin. Hon fevnir um tað, sum hevur verið sagt og skrivað um siðir í sambandi við rúsdrekka í Føroyum – og hvat ið hevur verið kallað ósiðir, ella vit kunnu siga: hvat samfelagið yvirhøvur hevur góðtikið, og hvat hevur verið met sum rúsdrekkatrupulleikar gjøgnum tíðirnar. Tað visir seg sum, tá ið vit samanbera ymsar tíðir og ikki minst ymsk lond, at tað kann vera so ymskt, hvat ið verður hildið neyðugt at átala og gera lógir um.

– Rúsdrekka hevur verið kent í øldir í Føroyum eins og í øðrum londum. Vit kenna t.d. úr kvæðnum »at drekka jól« og »at drekka brúdleyp«. Hyggja vit so at, hvat ið fólk, sum fyrr í hesi øldini hava skrivað siðsøguligar lýsingar av føroyskum fólkalívi, so dylja tey ikki fyrri, at um høgúðir drukku menn, og teir drukku nógv, og tað sögdu tey einki ilt um, bert teir annars bóru seg hampiliga at og ikki vóru ólátaðir.

– Men tá ið nýggir siðir taka seg upp, verða teir ofta roknaðir sum ósiðir. Sum dømi kann nevast, at tíðin millum jól og føstu varð fyrr roknað sum dansitíð, og tá var í lagi at drekka. Í slupptíðini vóru menn oftast burtur frá vári til heyst, og tá ið teir komu heim t.d. í oktober, høvdu teir hug at dansa og kanska eisini at drekka. Men tá kundu tey gomlu knarra og tala at, tí teir skemtaðu sær »í ótíð«.

Dugdu ikki við handilsfrælsinum

– Ein tann knappigasta broytingin í drykkjusiðum hendi to um ta tíðina, tá ið frihandil kom í staðin fyrri monopolhandil (1856). Tað siggja vit á innflutningstølunum, og tað stendur at lesa í bløðum og øðrum skjølum frá hesi tíðini. Ein broyting var tá, at handlar komu í hvørja bygd á kalla, og teir seldu brennivín og aðrar vørur, sum fólk fyrr bert høvdu kunnað keypt í Havn. Umleið 1840 koma eisini úthandlar í Vestmanna, Klaksvík og á Tvøroyri. Handlismennirnir vildu fegnir selja, og nógvir vóru lættir at lokka. Tað vóru serliga tey fyrstu ættarliðini, sum ikki dugdu við hesum handilsfrælsinum. Tey yngru fingið skjótt andstygd fyrri hesum drekkarínum.

– Tað er ikki gott at vita, hvussu nógvir kundu kallast brennivínsmenn. Henda tíðin, tey seinastu ártíggjuni í 19. øld, er jú eisini tíðin, tá ið menn fóru at keypa skip og

Elin Súsanna Jacobsen, søgufrøðingur: – Ein tann knappigasta broytingin í drykkjusiðum hendi um ta tíðina, tá frihandil komu í staðin fyrri monopolhandil

royndu at leggja lunnar undir eitt nútíðans samfelag í Føroyum, bæði vinnuliga og mentanarliga, og tað hóskaði illa saman við at oyða pengar og tíð burtur í drekkari.

Nógv av teimum, sum vóru virkin í tjóðskaparrørsluni, talaðu eisini ímóti drykkjuskapi. Tað sær út sum, at tað tá hevur verið »mentað« og »moderna« at vera fráhaldandi – ið hvussu er yrkadagar.

– Eg havi eisini kannað rættiliga gjølla, hvat ið bløðini hava skrivað um rúsdrekka bæði fyrri og eftir 1907, tí vit mugu rokna við, at fjølmiðlarnir tá sum nú hava verið við til at skapa meiningar um ymsk viðurskipti í samfelagum, og hvat ið leikar á og hevur almennan áhuga. Í hinari øldini skrivaðu tey ofta um drykkjuskap og vanlukkur, sum kundu standast av, at menn vóru fullir í báti ella í haganum, og royndu at pota niður í fólk, at tað var skomm at drekka.

– Eftir at rúsdrekkasøla varð bannað, fóru tey meira at skriva um lógarbrot, og kundu harmast um, at fólk ikki høvdu meira virðing fyrri lógini enn so, enn at tað altíð vóru nógv, sum lógu framvið og royndu at

smugla ella hava loynisölur. Og at drekka spritt, hárvan og tilfíkt.

– Eitt annað, sum ofta hevur verið skrivað um í sambandi við rúsdrekkalóg, er at okkara lóg hevur ført til serligar drykkjusiðir og ein serligan hugburð til rúsdrekka.

Drukku ikki í ótíð

– Hyggja vit at innflutningstølunum, minkaði skrásetti rúsdrekkainnflutningurin nógv í 1908, og miðalnýtslan hevur verið roknað til 1–2 litrar av reinum alkohol heilt fram til 1960-árin. Men vit kunnu ikki uttan víðari siga, at tað var rúsdrekkalógin, sum gjørdi tað, tí tey seinastu ártíggjuni var hon vaksin nógv. Tað mesta av hesi øldini høvdu fólk flest ikki ráð at drekka nakað av týðningi. Ein lutfalsliga nógv størri partur av mann-fólkunum enn nú var til fiskiskap stóran part av árinum, og tá drukku teir ikki – ella um teir so høvdu drukkið, hevði tað ikki talt uppí innflutningstølini her í Føroyum.

– Konufólk í Føroyum hava gjørt ógvu-

